

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש
והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

650 p"פ תולדות תש"פ י"ז אלול 650
לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482

הנושא: עשרים וארבעה שבטים

כמו כן יוסף הצדיק היה צריך להביא י"ב שבטים, כמובא בגמרא (סוטה לו:): תניא, היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים, כדרך שיצאו מיעקב אביו, שנאמר (בראשית לו): 'אלה תולדות יעקב יוסף' [יוסף היה ראוי להוליד 'תולדות' כמו יעקב], אלא שיצא שכבת זרעו מבין [עשרה] ציפורני ידיו. ולמדו כן ממה שכתוב: "ויפוזו זרועי ידיו", לכן נפחתו ממנו עשרה בנים, והיו לו רק שני בנים את אפרים ומנשה.

והאור החיים הקדוש מפרש לפי זה בדרך רמז מה שאמר יוסף אל יעקב: "בני הם אשר נתן לי אלקים בזה" - בזה"ה הוא אותיות ב' ז"ה, רמז יוסף בכך שהיה ראוי להוליד י"ב שבטים כמספר אותיות ז"ה, אבל במקום י"ב בנים הוליד רק ב' בנים של אותיות ב' ז"ה, וז"ל: "ואומרו בזה" רמז למאמרם ז"ל, כי עתיד היה יוסף להוליד י"ב שבטים, ועל ידי מעשה אשת פוטיפר נרצבו מבין צפורני ידיו י' טיפות ולא נשארו אלא ב', והוא שרמז באומרו בזה - ז"ה בגימטריא י"ב, במקום י"ב נתן לו אלקים ב"י.

אחר שנתבאר כי גם יוסף הצדיק היה צריך להביא י"ב שבטים, הרי יוסף הצדיק היה אחר שכבר באו י"ב שבטים לעולם, נמצא כי צריכים היו תהיות בעולם כ"ד שבטים. ויעקב אבינו הביא י"ב שבטים ונוסף עליו היו צריכים להביא או אדם הראשון או רבקה אימנו או יוסף הצדיק עוד י"ב שבטים.

ונראה לבאר מה ענין כ"ד שבטים, מובא במדרש (בר"ר ק, ט) שיוסף הצדיק אמר לאחיו: מה אני יכול לשנות סדרו של עולם מפני שהם כנגד שנים עשר שעות ביום וכנגד שנים עשר מזלות ברקיע. ע"כ. ועל פי זה הביא ה"פרי מגדים" ב"ספר המגיד" (בין המצרים דף ריט:) את דברי ה"בכור שור" (ברכות ג), שהביא בשם אביו, הגה"ק רבי אפרים זלמן שור זצ"ל מזאלקווא, רמז על מה שמבואר בזהר הקדוש ובכתבי האריז"ל, שחצות לילה הוא עת רצון לקום ולבכות על חורבן בית המקדש, על פי מה שמבואר במדרש כי י"ב שעות היום הן כנגד י"ב שבטים, וי"ב שעות הלילה הן כנגד עשו וי"א אלופיו שנזכרו בסוף פרשת וישלח (בראשית לו, מ): "וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אֲלֹפֵי עֶשָׂו מִשְׁפַּחְתָּם לְמִקְמָתָם בְּשִׁמְתָּם אֲלֹף תַּמְנֵעַ אֲלֹף עֶלְוָה אֲלֹף יִתְתִּי. אֲלֹף אֶהְלִיבְמָה אֲלֹף אֶלָּה אֲלֹף פִּינֵן. אֲלֹף קֶנֶז אֲלֹף תִּימָן אֲלֹף מִבְּצָר. אֲלֹף מִגְדֵּיאל אֲלֹף עֵינָם אֶלָּה אֲלֹפֵי אֲדוֹם לְמִשְׁבֵּתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֶשָׂו אֲבִי אֲדוֹם".

והנה כאשר נמנה את עשו הרשע ראשון לכל י"א האלופים שיצאו ממנו, נמצא כי השעה השישית של הלילה היא כנגד האלופים החמישי שהוא "אלוף אלה", לפיכך בחצות לילה צריך לקום ולבכות על חורבן בית המקדש, זהו שרמז ירמיה הנביא (איכה א-טז): "על אלה

מצינו במדרש שרבקה אימנו היתה צריכה ללדת שנים עשר שבטים והפסידה זאת. כך אומר המדרש (בראשית רבה סג, ה): "ויתרוצצו הבנים בקרבה", בשעה שהיתה עומדת על בתי כנסיות ובתי מדרשות יעקב מפרסם לצאת, הה"ד (ירמיה א) "בטרם אצרך בבטן ידעתיו". ובשעה שהיתה עוברת על בתי עבודת כוכבים עשו רץ ומפרסם לצאת הה"ד "זורו רשעים מרחם", ותאמר אם כן למה זה אנכי" רבי יצחק אמר: מלמד שהיתה אמנו רבקה מחזרת על פתחיהן של נשים ואומרת להן: הגיע לכם הצער הזה בימיכם, אם כך הוא צערו של בנים והלואי לא עיברתי. רבי הונא אמר: אם כך אני עתיד להעמיד שנים עשר שבטים הלואי לא עיברתי. מנין ז"ה תני בשם רבי נחמיה ראוייה היתה רבקה שיעמדו ממנה י"ב שבטים, הה"ד "ויאמר ה' לה שני גוים בבטן" דא תרין, "ושני לאומים" הא ארבעה, "ולאום מלאום יאמץ" הא שיתא. "ורב יעבוד צעיר" הא תמניא, "וימלאו ימיה ללדת" הא עשרה. "ויצא הראשון אדמוני" הא חד עשר "ואחרי כן יצא אחי" הא תרין עשר. ואית דמיתין ליה מן הדין קרא "ותאמר אם כן למה זה אנכי" ז' שבעה ה' חמשה הא תרין עשר מנין זה.

ומדוע באמת הפסידה רבקה להיות אמה של י"ב שבטים בגלל תלונותיה?

אלא שרבקה ידעה ברוח קדשה כי שני בנים בבטנה (כך כתב המהר"ו בספרו עץ הדעת טוב בפרשתינו) וכשהתרוצצו הבנים בקרבה ורבו ביניהם אמרה לעצמה הרי כל מעלתם של השבטים רק כשהם מאוחדים, כמו שנאמר: "ויהי בישראל מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל". ודרשו על כך בספרי: "ויהי בישראל מלך, כשישראל שווים בעצה אחת מלמטה, שמו הגדול משתבח למעלה, שנאמר "ויהי בישראל מלך", אימתי? בהתאסף ראשי עם... יחד שבטי ישראל, כשהם עשויים אגודה אחת ולא כשהם עשויים אגודות אגודות".

וממילא אם שני הבנים בבטני אינם מאוחדים אין לי מה להתאמץ ולהביא י"ב שבטים.

אלא שמצינו גם אצל אדם הראשון שהיה ראוי להביא י"ב שבטים, כמובא במדרש (בר"ר כד ה): "א"ר יעקב דכפר חנין: ראוי היה אדם הראשון שיעמדו ממנו י"ב שבטים, מאי טעמיה? ז"ה ספר תולדות אדם. אמר הקב"ה: ב' בנים נתתי לו ועמד אחד והרג את חבירו והיאך אני נותן לו י"ב שבטים? ויאמר לאדם לא לאדם אני נותן אלא לבניו שנאמר זה ספר תולדות אדם מנין ז"ה ז' שבעה ה' חמשה הרי י"ב. ע"כ.

הרי לנו כי גם אדם הראשון היה ראוי להביא י"ב שבטים אבל מחמת שלא היו מאוחדים הפסיד.

אני בוכיה", היינו בשעה שישית שהיא כנגד "אלוף אלה", אני בוכה על חורבן בית המקדש. עכת"ד.

לפי זה יש לומר שאם היינו זוכים ל"ב שבטים נוספים מלבד "ב שבטים שבאו מיעקב אבינו, היינו או מאדם הראשון או מרבקה אמנו או מיוסף הצדיק, הם היו כנגד "ב שעות של הלילה והם היו שולטים בלילה במקום אלופי עשו, והיו זוכים שלא היה מתקיים "על אלה אני בוכיה".

והנה כתב בספר 'מדרש אליהו' (לבעל שבט מוסר פר' וישב לו) "ב שעות של היום שהם 'חסד' הם כנגד "ב השבטים הזכרים בניו של יעקב אבינו. ואילו "ב השעות של הלילה שהוא 'דין' כנגד התאומות שנולדו עם כל אחד מ"ב השבטים, למעט יוסף שנולד בלי תאומה וכשדינה נולדה היא השלימה לו את מניין השעה בלילה כנגד השעה שלו ביום. וזה הטעם שלא הזכירו בתורה בפירוש לידות התאומות של "ב השבטים כי צריך לכסות על הדין'.

לפי זה יש לומר, כי אחר שאדם הראשון ורבקה אימנו ויוסף הצדיק לא זכו להביא "ב שבטים שהם כנגד "ב שעות של הלילה, התיקון נעשה על ידי נישואין, שהתחתנו השבטים עם התאומות שלהם עשו מיתוק הדינים.

לכן נותנים לבתולה "ב חודש. כי מתקנת בזה הבחינה של "ב שעות של הלילה.

כמו כן ג"ט בגימטריא "ב (תוספות גיטין ב.) להורות שעל ידי הפרידה נעשה פגם ב"ב שעות של הלילה ומזבח מוריד עליו דמעות (גיטין ג:) כי זו בחינה של חורבן.

"וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֱהָלִים".

כתב רש"י: ישב אהלים - אהלו של שם ואהלו של עבר.

כתב החיד"א בספר מדבר קדמות (מערכת י' אות נ"ז) וז"ל: יעקב אבינו ע"ה היה מסופק אם ישא אשה תחילה, כי כשישא יכול לעבוד עבודה ולא מי שאינו נשוי, כמו שאמרו בזה הקדוש על פסוק אדם כי יקריב מכם, ונבד ואביהוא אוכחן, אבל יש ריעותא דבטל מהתורה דריחיים בצוארו ויעסוק בתורה תחילה, והכריע להלכה דעבודה נדחית מקמי תורה, ועל כן הלך ללמוד אצל שם ועבר. וזהו שאמר המדרש למלפני ולמעבדני, דהיה מסופק על הלימוד או על העבודה, והכריע "עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ" הרומז למקרא ומשנה, כמ"ש במדרש. ע"כ.

נמצא כי יעקב אבינו העדיף ללמוד תורה מאשר לשאת אישה עד גיל ס"ג, ואז אביו שלחו לשאת אשה מבנות לבן אבל מחמת שאליפז רדך אחרי ולקח ממנו את כל ממונו הוצרך להטמין עצמו בבית שם ועבר י"ד שנה עד גיל ע"ז.

והנה כתב בילקוט מעם לועז מדוע יעקב אבינו אמר ללבן "וַיֹּאמֶר אֶעֱבֹדְךָ שְׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל בְּתֻךְ הַקֶּטְנָה". וכי לא די היה להציע ללבן שיעבוד שנתיים או שלש? ומתרץ הילקוט מעם לועז, שרחל היתה אז בת חמש, והמתין לה עד גיל "ב שתהיה גדולה וראויה ללדת.

לפי זה נמצא, כי אם יעקב אבינו היה מגיע ללבן בגיל ס"ג הרי שלא היה מוצא בת זוגו כי עדיין לא נולדה רחל, לכן הקב"ה שולח את אליפז בשביל לעכב את יעקב י"ד שנה ובינתיים רחל בת זוגו נולדה.

כתב המהרש"א (מגילה יז) וז"ל: ...דבית עבר נמי בבאר שבע ולא הלך כלל מבאר שבע לבית עבר אלא שהיה מוטמן בבאר שבע בבית עבר מפני יראת אחיו עד אחר י"ד שנים הלך משם לחרן ותו לא מיד. ויש רמז במלות "באר שבע" שיש בו אותיות עבר וארבע עשרה. ועוד נראה, דאביו יצחק נמי היה לו בית המדרש כדאמרין ביומא יצחק זקן ויושב בישיבה היה כו' וכל שלשה מדרשות של שם ושל עבר ושל יצחק בבאר שבע היו ורמזו בבאר שבע אותיות ש"ם עב"ר א"ב. עכ"ל.

וצריך להבין אם גם ליצחק בעלה היתה ישיבה מדוע בחירה ללכת אצל שם ולא הלכה לבעלה יצחק אבינו?

ונראה לבאר על פי מה שכתב המהרש"א בספרו עץ הדעת טוב, כי רבקה אימנו היתה נביאה וידעה שעתידה ללדת בן שיביא את האומה הישראלית אשר תאמר "זה אלי ואנוהו" על הים, ובמתן תורה יאמרו "אנכי ה' אלקיך". אבל כאשר היא רואה "ויתרוצצו הבנים בקרבה" ועשו רוצה להרוג את יעקב, אם כן איזו תועלת הרי לא יצליחו האומה הישראלית לגדל את שמו יתברך בעולם?

ועל כך ענה לה שם שלעתיד לבוא בעת ביאת המשיח יתגדל שמו יתברך בעולם על ידי עם ישראל: וז"ש ממעיך יפרדו ואחר שמשם יפרדו זה אל הקדושה וזה אל הקליפה אז פעם יגבר זה ופעם יגבר זה כשזה נופל זה קם כמ"ש והיה כאשר תריד וכו' וכמ"ש לא נתמלאה ירושלים אלא מחורבנה של צור וז"א ולאום מלאום יאמץ וכאשר איזה אחד מהם יקום ישלוט בכל השבעים אומות ואחת האחרות שהם בגימ' לאם חסר ו' וזה ימשך עד אחרית הימים כי אז "ורב" שהוא עשו, "יעבוד צעיר" שהוא יעקב וכל העמים בשפה ברורה יעבדו את אלהי יעקב וילכו באורחותיו, ולהורות כי אין יעקב מולך עד אשר עשו היא החיה הרביעית של דניאל תשלוט בכל ארעה לא אמר וגדול יעבוד הקטן כנראה שהוא בבחינ' שנותיהם רק רב וצעיר בענין המעלה כי בהיות שיגדל עשו ויתרבה על הכל ויעקב צעיר ונבזה מכל האומות אז יעבוד הרב אל הצעיר והרי יצתה מספיקא שאמרה למה זה ולמה אנכי כנ"ל: עכת"ד העץ הדעת טוב.

נמצא כי באה רבקה אל שם בשביל לדעת מה יהיה באחרית הימים.

ומצינו במדרש (ויק"ר טו, א): אמר רבי תנחום ברבי חיאי ואמרי לה בשם רבנן: אין מלך המשיח בא עד שיכלו כל הנפשות שעלו במחשבה להבראות ואלו הן האמורות בספר של אדם הראשון הה"ד (בראשית ה) זה ספר תולדות אדם.

ואומר הזהר"ק (פרשת בראשית דף נח:) שנח קיבל ספר זה ולמד בו והעבירו אל שם בנו. וממנו ידע שם כל העתיד להיות עד ביאת המשיח, ולכן בחרה רבקה ללכת אליו ולא ליצחק בעלה או לחמיה אברהם כדי שילגלה לה מה עתיד להיות באחרית הימים.

ויש להביא רמז משיחיות "שם ח".

כתב רבנו בחיי (נח, י"א י'): "אלה תולדות שם", לא תמצא זכרון מיתה בתולדות שם כמו שתמצא בדורות הראשונים מאדם ועד נח. ויתכן להיות בזה טעם בעבור שמלכות בית דוד בא משם, ומשיח בן דוד לא יהיה בו מיתה אבל הוא עתיד שיחיה לעולם, וכו'. ע"כ.

כלומר, אצל שם בן נח וכן אצל כל בניו ובניו בניו לא הוזכרה לשון של 'מיתה' (ראה בראשית יא, יז-יז), וזה בשונה מכל הדורות הקודמים מאדם ועד נח, שבכולם היה אזכור של 'מיתה'. כך היה אצל למך שנאמר "וַיְהִי כָל יְמֵי לִמְךָ שֶׁבַע וְשִׁבְעִים שָׁנָה וְשִׁבְעֵי מֵאוֹת שָׁנָה וְיָמָת" (בראשית ה, לא), וכן נאמר אצל אנוש "וַיְהִי כָל יְמֵי אָנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וְתִשְׁעֵי מֵאוֹת שָׁנָה וְיָמָת". (בראשית ה, יא) וכן הלאה. והסיבה היא, לפי ששם זכה וממנו עמדה מלכות בית דוד וגם עתיד לצאת ממנו מלך המשיח שעליו נאמר שאין בו מיתה ועתיד לחיות לעולם.

לעומת זאת בספר אגרא דכלה (פרשת נח) כתב וז"ל: בתולדות שם לא נאמר 'מיתה' כמו בדורות שקודם המבול, כי הנה 'שם' בעצמו קבלה מקדמונים שאכל מעץ החיים וחי לעולם שנכנס חי לגן עדן ותולדותיו גם כן, להיות שממנו יצא חוטר מגזע ישי, היינו מלך המשיח שיבולע המות לנצח בימיו, על כן לא נאמר בהם המיתה. ע"כ.

ויש לתת טעם בזה על פי המשנה באבות (פ"ה משנה י"ח) אומרת: כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו. וכתב הברטנורא: כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן.

לפי זה יש לומר הרי יעקב אבינו היה תלמידו של שם, שלמד בישיבתו. ועל יעקב אבינו איתא בתענית (ה) "יעקב אבינו לא מת", ממילא אם התלמיד לא מת אף רבו ראוי שלא ימות ולכן עלה שם חי לגן עדן.